

Л. В. Сніцарчук,
д-р наук із соц. комунік.

УДК: 070 (477.83/.86) «1927»

Журнал «Natio» як консолідаційна медіаплатформа національних меншин у Польській державі (1927 р.)

Проаналізовано умови створення і функціонування журналу української, білоруської, єврейської, литовської, німецької національних меншин у Польській державі «Natio». Визначено структурно-функціональну специфіку видання, його основні тематичні маркери, спільні проблемні пункти, з'ясовано консолідаційну роль журналу у житті «непольських народів». Оцінено журналістський дискурс видання за публікаціями тогочасної преси, окреслено його позиціонування в історії української журналістики.

Ключові слова: українська журналістика, Польська держава, преса, журнал, національні меншини, публікація, консолідація, журналістський дискурс.

Вступ. В історії української журналістики зафіксовано значну кількість газет і журналів, віднайдення, реконструкція процесу видавання, контент-дослідження яких багато років успішно стримувалися державним ідеологічним імперативом. Нині ретельно відреставровані науковцями «біографії» цих пресодруків дають можливість якісно сформулювати підґрунтя для здійснення важливих узагальнень, висновків, умовиводів, украй необхідних для творення надійного джерела знань про українську журналістську минувшину.

Важливим у цьому контексті видається нам досвід членів парламентського блоку національних меншин у Варшаві 1927 р., здобутий під час реалізації спільного медіапроєкту – видавання журналу «Natio». За концепцією формування національної бібліографії української преси, сформульованої у НДІ пресознавства [1], цей журнал має всі підстави бути уведеним до історико-бібліографічного дослідження «Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.», що передувало написанню узагальненої історії української журналістики, а також бути зафіксованим і в пресовидавничому репертуарі інших народів, представники яких трудилися над його творенням. Однак лише кілька дослідників, здебільшого істориків та політологів, принагідно згадують журнал, відтворюючи переважно біографічні віхи його творців. Найбільше інформативності про журнал зафіксовано у популярній серед українських науковців «Бібліографії української преси в Польщі (1918–1939) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918–1919)», укладеній відомим дослідником Є. Місилом. У розділі «Преса польською та іншими мовами» вміщено основні дані про журнал: назва, підназва, періодичність, місце й рік виходу, прізвища редактора та членів редакційного комітету [2].

Тож маємо на меті актуалізувати цінний журналістський досвід видавання журналу, який

хоча функціонував зовсім короткий час, однак відіграв неабияку роль у консолідації поліетнічних груп у Польській державі у доволі складний історичний відрізок часу. Для досягнення цілей послуговуємося корпусом дослідницьких прийомів – хронікально-описового, використання якого цілком виправдане метою введення до наукового обігу об'єкта, донині не препарованого науковцями, а також історико-бібліографічного, історико-проблемного, біографічного, індуктивного, семіотичного аналізу, за допомогою яких матимемо змогу всебічно охарактеризувати видання, його мету й завдання, потрібним чином представити учасників процесу його творення, окреслити основні тематичні маркери, означити спільні проблемні пункти в житті «непольських народів» у вказаний час, оцінити журналістський дискурс видання за публікаціями тогочасної преси українства.

Результати й обговорення. На початку грудня 1926 р., згідно із приписами Міністерства справедливості, у відділ преси міського комісаріату м. Варшави було подано декларацію щодо започаткування журналу «Natio» – місячника, присвяченого справам національних меншин, що мав виходити польською, німецькою, французькою, англійською мовами з ідентичним змістовим наповненням для інформування європейської спільноти про особливості їхнього проживання у Польській державі. Відзначимо, що був це час юридичної розбалансованості у сфері пресотворення: основним опертям для офіційних наглядових органів, що підпорядковувалися Міністерству справедливості, був прийнятий у Відні ще 1862 р. і доповнений 1863 р. «Закон про пресу», а від листопада 1926 р. до травня 1927 р. відбувалися гучні дебати з приводу опублікованого в урядовому «Dzienniku ustaw Rzeczypospolitej Polskiej» проєкту закону про пресу [3]. Ці правові норми повинні були урегулювати відносини «влада – преса» в організаційній і репресивній

площинах, а тому були нетерпеливо очікувані працівниками преси. На той час у низці чинних на кінець 1926 р. державних законів про свободу слова і масових зібрань (1923 р.) визначалися суттєві обмеження політичної активності національних меншин, щоб перешкодити громадсько-політичному і культурному розвитку українців, білорусів, євреїв та інших народів, яких в Польській державі було майже половина населення: «Недоля української, білоруської й литовської преси під Польщею є загальновідома, щоби над нею спинюватися» [4].

Підтверджував складнощі існування преси поліетнічних груп у країні польський історик А. Пачковський: «Атаки влади були скеровані перш за все проти часописів комуністичних і слов'янських меншин. Як приклад можна подати, що, згідно з офіційними даними Міністерства внутрішніх справ, пресовий відділ цього міністерства протягом 1924 р. розглянув 99 депутатських інтерпеляцій щодо преси: 56 інтерпеляцій Українського Клубу, 18 Комуністичної Фракції, 8 Білоруського Клубу, 6 Жидівського Кола...» [5].

Ініціатива створення «Natio» належала депутатам польського Сейму – очільнику Української парламентарної репрезентації Дмитру Левицькому та засновнику Блоку національних меншин Ісааку Грюнбауму. Очолив редакційний комітет Павло Лисяк, відомий уже на той час юрист, журналіст, політичний діяч, медіадосвід якого не викликав заперечень – редакторство у віденському «Українському прапорі», журналістська діяльність у віденській «Волі», львівському «Ділі» тощо [6]. Співредактором журналу був призначений Кароль Аріо, німець за походженням, українець за ментальністю [7].

Не менш поважно був представлений і редакційний комітет журналу, до якого входили депутати сейму, відомі політичні діячі, представники українського (Михайло Черкавський), білоруського (Фабіан Єремич), єврейського (Ісаак Грюнбаум), литовського (Даніель Ольсейко), німецького (Ервін Гасбах) народів.

Пояснюючи важливість спільного для національних меншин журналу, редакція акцентувала в інавгураційному зверненні до читачів на необхідності єднання навколо спільної боротьби проти політичних та економічних утисків, а також потребі в інформуванні «думаючої політично Польщі і Європи про устремління тих народностей, про їх ідеали, боротьбу, поразки і звитягу». Таким чином, основним завданням журналу редакція визначала ознайомлення широкого європейського загалу із проблемами «народностей у Польщі, які є лише частиною проблем народностей у всій Європі», за допомогою інформації, «опертої на об'єктивних матеріалах, на документах і статистичних даних» [8].

У передовиці «Свобода думки і слова» львівської газети «Діло» стверджувалося, що видавання інформаційного журналу, в якому «на

канві чорної дійсности виводиться незавидне положення поневоленних народів», передовсім мало б вигідно позначитися на міжнародній репутації польської влади, оскільки демонструвало б її незалученість у каральні процеси проти свободи слова. У цій самій статті акцентувалася ще одна прикметна особливість інформаційної політики редакції новоствореного журналу – «оперувати головню багатомовними фактами, на другий плян ставлячи справу їх вірного, але для польських чинників неприємного освітлення» [9].

Однак з огляду на ситуацію, що склалася в інформаційному просторі держави, його юридичне оперття редакція цілком «давала собі докладати справу» про складнощі ведення журналу. «Незломне переконання наше про слушність наших прагнень, глибока віра в швидку перемогу наших ідеалів дає нам однак сили, потрібні в такій важкій і відповідальній справі» [8]. І все ж у світ вийшли лише 12 чисел місячника, видавання яких супроводжувалося значними труднощами, пов'язаними із специфікою відносин із владними структурами.

Оприлюднення журналу було призначено редакцією на 15 лютого 1927 р., проте напередодні представники поліції за розпорядженням комісаріату конфіскували наклад подвійного числа, більшість якого ще не була зброшурована. Жодного пояснення щодо конфіскації представлено не було, як і не було вказано, через які публікації видання вилучено з ужитку.

Представники депутатського корпусу національних меншин подали звернення-запит до міністра внутрішніх справ та міністра справедливості щодо брутального втручання у діяльність редакції видання та необґрунтованої конфіскації його першого числа. «До останньої хвилини ні видавці, ні редакція не одержали від комісаріату м. Варшави або від якої-небудь іншої покликаної до цього державної установи ніякого повідомлення про заборону місячника, незважаючи на те, що місячник оголошено в приписаному законом речинці» [10]. Депутати-інтерпелянти наполягали, що «ця конфіскація є самовільна і цілком безправна», вимагаючи в очільників обох міністерств відповідей на запитання: «1) Чи знають вони про цей факт? 2) Чи готові повищу самовільну та безправну конфіскацію ч. 1–2 місячника «Natio» уневажнити? 3) Що думають зробити, щоби подібні конфіскації, які порушують загарантовану громадянам конституцією свободу слова, в будучині не повторювалися?» [10]. До слова, такі інтерпеляції неодноразово подавалися представниками українського депутатського корпусу впродовж міжвоєнних стосовно значної кількості галицької преси – української, польської, німецької, єврейської, однак зі значним випередженням конфіскованої кількості українських видань [11].

Такий скандальний супровід виходу журналу усе ж позитивно позначився на його популярності, спричинивши низку публікацій у пресі. Що-

денна газета «Діло» відреагувала на цю ситуацію передовицею з доволі промовистим заголовком «Свобода думки й слова»: «свобода слова, вільна виміна думок, гра ідей» – ось ті чинники, що позитивно впливають на розвиток суспільства загалом. Серед версій щодо причин конфіскації новоствореного видання було артикульовано й таку: «Поява спільного органу поневолених народів не лише затривожила варшавських «санаторів», але й пхнула їх на шлях явного безправства і наглядного топтання основ всякої правості» [9].

Відгукнулася на цю подію й газета «заокеанських» українців «Свобода», пояснивши ці дії боязню потужного звучання «голосу, що промовляє до світа рівночасно на чотирьох мовах» [12], залучаючи таким чином до читання широку – «міжнародну» – читацьку аудиторію.

Завдяки координованим зусиллям поліетнічний депутатський корпус зумів домогтися офіційного «звільнення» накладу журналу. Читачі змогли оцінити редакційний задум щодо структури й інформаційно-аналітичного наповнення «Natio». Публікації журналу було сегреговано у двох частинах – аналітико-публіцистичній та інформаційній, подаваній під п'ятьма «національними» підрубриками «з життя».

У першій частині відвойованого в поліції спареного (1–2) номера була реалізована ідея ознайомлення із «загальним політичним становищем і прагненнями» українського народу (автор – очільник Українського національно-демократичного об'єднання Д. Левицький, Львів), білоруського (автор – Ф. Єремич, Вільно, нині – м. Вільнюс, Литовська Республіка), єврейського (автор – І. Грюнбаум, Варшава), німецького (автор – Е. Гасбах, Помеже-Померанія), литовського (автор – президент Тимчасового литовського комітету у Вільні Д. Ольсейко) народів. До слова, журналісти вважали, що саме ці матеріали слугували причиною конфіскації накладу, зокрема це стосувалося статті Д. Левицького, з якої було вилучено цензором два фрагменти. Однак конфіскований текст містив «ноторичну і ноторично відому» інформацію, яка неодноразово публікувалася в українській пресі й «яку не торкала навіть «кресова» цензура» [9].

У цій самій частині наступного номера «Natio», який знову виявився подвійним з огляду на уважний підхід цензури до виконання своїх обов'язків, було вміщено ґрунтовний матеріал головного редактора П. Лисяка про розвиток шкільництва національних меншин у Польській державі, кожен підрозділ якого був присвячений педагогічним проблемам кожного народу, представники якого брали участь у творенні журналу.

Інші важливі тематичні компоненти аналітико-публіцистичної частини журналу вміщені у таких числах журналу: 1. Спільні проблеми «непольських» народів: становище (К. Аріо), «народ і держава» (Е. Науман), виборчі процеси (Б. Козубський, І. Шіпер), «некультурні проце-

си парламентської боротьби» (редакційна стаття), криза керівних державних органів (І. Грюнбаум). 2. Третій конгрес народностей у Женеві (І. Грюнбаум, П. Лисяк). 3. Виборчий блок «непольських народів»: завдання (І. Кедрин) і відгуки про нього у польській пресі (редакційна стаття). 4. Білоруська селянсько-робітничка «Громада»: переслідування учасників (В. Рогула). 5. Німецька меншина: побут і розвиток у Цешинській Сілезії (Р. Пех), шкільництво у Верхній Сілезії (О. Улітц). 6. Актуальні питання єврейської меншини (А. Гардах). 7. Боротьба українців за відновлення української автономії (В. Цілевич), український університет у Львові (В. Мудрий). 8. Релігійні контраверсії білорусів-католиків (П. Качан), литовців-католиків (Д. Ольсейко), православної церкви (В. Богданович). 8. Литовсько-польські відносини в царині шкільництва (П. Крауяліс).

Характерні особливості інформаційного продукту, опублікованого в другій частині журналу (рубрики «З українського життя», «З білоруського життя», «З єврейського життя», «З німецького життя», «З литовського життя»), – актуальна для кожної національної меншини різноаспектна подієвість із царини політичної, релігійної, кооперативної, культурної, де домінували все ж повідомлення про факти притисків, гноблення, погромів національних меншин у Польщі, Румунії, Чехословаччині, їхні протести проти владної сваволі, а також реакцію на ці події в інших країнах. «Все ж таки пройшло [у журналі. – Л. С.] багато цікавого інформаційного матеріалу, – наголошував журналіст газети «Свобода», – з якого чужинець міг довідатися про політичні змагання народів: українського, білоруського, литовського, жидівського та про їх положення під Польщею».

Під цими рубриками зафіксовано також чимало інформації про особливості розвитку преси національних меншин. Українські проблеми: адміністративна заборона видавання в «столиці закарпатської України» Ужгороді місячника «Українська земля» з мотивацією: «Народу українського на закарпатській землі немає тому й не може бути подано дозвіл на видавання оголошеного часопису» (№ 1–2, с. 70); арешт редактора чернівецького часопису «Боротьба» А. Степюка (№ 5, с. 78), інші поліційні обмеження у видаванні української преси. У «білоруському» блоці сповіщалося про широке відзначення 20-річчя започаткування білоруської преси, яке розпочалося виходом у світ у Вільно часопису під назвою «Наша доля» (1906 р.), що відіграв неабияку роль у національному відродженні; а також про 10-річчя не менш важливого в історії білоруської журналістики часопису «Криниця», випуск якого розпочався 1917 р. у Санкт-Петербурзі за ініціативи студентів-католиків. Згодом видання було перенесено до Мінська, потім – до Вільна, де, виснажившись від конфіскацій і судових справ, редакція припинила свою ді-

яльність. Читачів ознайомлено також із судовими перипетіями редактора часопису «Sialanska Niwa» С. Вольського (№ 1–2, с. 76, 80).

Лише у німецькомовній колонці журналу було подано замітку про надзвичайно складні умови видавання литовської преси, фінансову потугу й творчу міць якої суттєво виснажували судові процеси, штрафи, конфіскації (№ 1–2, с. 94). Іншими мовами цього матеріалу опубліковано не було. Повідомлено також про застосовані санкції (штрафи й ув'язнення) проти редактора часопису «Vilniaus Aidas» М. Шаблінської, редактора «Zycia Ludu» К. Вілецького та пояснено суть їхніх «пресових провин» (№ 5, с. 108).

Не менш драматичним був редакційний висновок щодо проблем розвитку німецької преси у Польській державі, спричинений повідомленням про ув'язнення редактора часопису «Posener Tageblatt» Р. Стира та співробітника цього самого видання Беренса (№ 6, с. 98), що підтверджувало загалом урядову «затятість» щодо функціонування преси національних меншин.

Генеровану саме журналістами «Natio» інформацію (і прикметно, що передруків редакція не вміщувала, натомість чимало матеріалів журналу републіковувалися в інших періодичних виданнях) було належним чином оцінено не лише читачтвом, а й колегами за фахом. Зокрема, характеризуючи зміст видання, журналіст «Свободи» повідомляв, що «цей орган надається до поширення і тут в Америці. Вправді англійський переклад статей виказує певні браки, але це дається з часом усунути. Журнал цей прочитає цілком певно з великим заінтересованнем не тільки Українець, але й чужинець. Він надається дуже добре до пропаганди серед чужинців» [12].

У липні 1927 р. знову загострилися взаємини редакції із міністерством внутрішніх справ. За запитом депутатів І. Грюнбаума та П. Васильчука до цієї урядової структури щодо правомірності здійснення ревізії в редакції та ув'язнення співредактора Кароля Аріо було отримано відповідь, що до журналу загалом не було жодних претензій. Ув'язнення ж К. Аріо пов'язане із сповідуваною ним комуністичною доктриною та закриттям одного із осередків Комуністичної партії Західної України. «Ревізія в «Націо» та арештування К. Аріо наробили у самій Варшаві в політ. колах великого шуму та викликали зрозуміле порушення у всіх «національних меншостях»», – повідомляв кореспондент Діла» [7]. Автор статті «Арештування співредактора «Natio»» стверджував, що справа проти журналіста в «комуністичному» контексті була категорично сфабрикованою: «Успокоюючи заяви, що арештування п. Арія, мовляв, не є звернене проти «меншостей» ані українців, не є переконуюче, бо одночасне замішання ред. Арія поміж комуністів є дивоглядом, у який ніяк не можна повірити». На підтвердження своєї позиції він навів основні віхи біографії ув'язненого

журналіста. Оскільки віднайти документи, що дали б змогу відновити життєвий і творчий шлях К. Аріо, наразі не вдалося, наведемо зафіксовані хоча б у ділівській публікації його біографічні дані: походив «з німецьких колоністів» з Перемишля, навчався в перемишльській українській гімназії, «був активним старшиною в австр. армії, а після її розпаду – служив в українській армії і брав участь у поході проти більшовиків на Вел[икій] Україні. Один час був навіть командантом Винниці. Працюючи потім у денникарстві був членом редакції «Катовіцер цайтунг» і як публіцист, одночасно гарно знайомий з українською і польською мовами та зорієнтований в українських відносинах, був запрошений до редакції «Націо»». Журналіст «Діла» наголошував, що К. Аріо був «найчистішої води націоналістом [курсив ред. «Діла». – Л. С.], а суспільними поглядами стояв навіть досить «на право»». Таким чином, «цілою своєю психікою і своєю ментальністю п. Аріо такий далекий всякому комунізмові, що арештування його під закидом «тісного контакту в КПЗУ» є для людей, з цією людиною знайомих, просто чимось комічним!» [7].

Також без чітко визначених мотивацій виготовлений наклад «Natio» за вересень–жовтень (9–10 номер) був повністю конфіскований комісаріатом уряду без особливих детальних пояснень – «за низку статей», про що читачам було повідомлено у наступному номері видання.

За редакційним свідченням, зміст конфіскованого часопису складався із статей П. Лисяка (про перебіг третього Міжнародного конгресу національних меншин, Женева, 1927; як відомо, українці на цьому форумі були лише спостерігачами через незгоду щодо низки програмних питань), білоруського сенатора В. Богдановича (про позиціонування в державі православної церкви), литовського політичного діяча П. Крауяліса (про проблеми литовської школи). Завершилося видання випуском у світ подвійного (11–12) номера журналу. Непрості відносини із владними структурами, фінансова нестабільність, складнощі із тиражуванням пришвидшили закриття унікального за ідеєю втілення журналу національних меншин.

Висновки. Історія видавання «Natio» – промовистого «факту об'єднання непольських народів на одній спільній платформі» [9] – заслуговує на увагу нинішніх дослідників української преси через низку причин. «В першу чергу переконав він непольські народи про потребу спільного об'єднання, про konieczність одного фронту поневоленних проти пануючих. Дотеперішня польська тактика уzmістовлювалася в тому, щоби одні меншости толерувати на те, аби при їх допомозі можна було тим безоглядніше тиснути інші. Ясно, що виносимі, найпримітивніші умови життя можуть поневолені народи здобути тільки у спільній боротьбі» [9].

Журнал був спільним медіапродуктом п'ятьох народів, що юридично трактувалися у Польській державі як національні меншини, його поліетнічна редакція, засвідчивши консолідаційні прагнення, представила якісний контент, що на той час «заповнив велику прогалину в заграничній публіцистичній пропаганді» [12] і за яким нині маємо змогу підтвердити специфіку «екзистенування» «непольських народів», визначити їхні спільні проблеми чи окреслити відмінності в національній проблематиці. При цьому повідомимо зацікавлених дослідників, що повний комплект журналу, до слова, разом із конфіскованими номерами зберігається нині у фондах Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника.

1. *Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.* – Львів : Оріяна-Нова, 2007. – Т. 1 (1812–1890). – С. 106.

2. *Місило Є.* Бібліографія української преси в Польщі (1918–39) і Західньо-Українській Народній Республіці (1918–19) / Євген Місило. – Едмонтон ; Альберта, 1991. – С. 155.

3. *Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 listopada 1926 r.* // *Dziennik ustaw Rzeczypospolitej Polskiej.* – 1926. – 6 listop. – S. 1222–1255.

4. *Ф. Ф. [Федорців Ф.]*. Влада і преса / Ф. Ф. // *Діло.* – Львів, 1924. – Ч. 290.

5. *Paczkowski A.* Prasa polska w latach 1918–1939 / Andrzej Paczkowski. – Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980. – S. 12.

6. *Хмельовський П.* Громадсько-політична діяльність Павла Лисяка в контексті суспільних процесів у Західній Україні в першій половині XX ст. / Петро Хмельовський // *Галичина.* – Львів, 2013. – Ч. 22–23. – С. 411–415.

7. *Арештування* співредактора «Natio» К. Арія // *Діло.* – Львів, 1927. – Ч. 164.

8. *Od redakcji* // *Natio.* – Warszawa, 1927. – № 1–2.

9. *Свобода думки і слова* // *Діло.* – Львів, 1927. – Ч. 37.

10. *В обороні свободи слова* // *Діло.* – Львів, 1927. – Ч. 36.

11. *Сніцарчук Л. В.* Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс / Лідія Сніцарчук. – Львів, 2009. – С. 102–121.

12. *NATIO* // *Свобода.* – Джерсі-Сіті, 1927. – Ч. 78.

Подано до редакції 30. 09. 2014 р.

Snitsarchuk Lidiya. The magazine «Natio» as the consolidation media-platform of national minorities in the Polish state (1927).

The conditions of creation and functioning of the magazine of Ukrainian, Belarusian, Jewish, Lithuanian, German national minorities – «Natio» – have been analyzed. Structural and functional specifics of the periodical, its main topical markers have been determined, common problem points have been outlined and its consolidation role in the life of «non-Polish peoples» has been defined. The journalistic discourse of the magazine on the basis of the press of that time has been assessed and its positioning in the history of journalism has been outlined.

Keywords: the Ukrainian journalism, the Polish state, press, magazine, national minorities.

Сніцарчук Л. В. Журнал «Natio» как консолидационная медиаплатформа национальных меньшинств в Польском государстве (1927 г.).

Проанализированы условия создания и функционирования журнала украинского, белорусского, еврейского, литовского, немецкого национальных меньшинств в Польском государстве «Natio». Определена структурно-функциональная специфика издания, его основные тематические маркеры, общие проблемные пункты, выяснена консолидационная роль журнала в жизни «непольских народов». Оценен журналистский дискурс издания по публикациям тогдашней прессы, определено его позиционирование в истории украинской журналистики.

Ключевые слова: украинская журналистика, Польское государство, пресса, журнал, национальные меньшинства.